

SEJARAH PERKHIDMATAN KESIHATAN DI BORNEO UTARA DARI TAHUN 1946 SEHINGGA TAHUN 1963

History of Health Services in North Borneo from 1946 to 1963

Nur Fardha Ayu Jusnih¹
Zainuddin Baco²

Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, Universiti Malaysia Sabah,
Jalan UMS, 88400 Kota Kinabalu, Sabah

*Corresponding author: zainuddin@ums.edu.my

Dihantar: 5 Mac 2025 / Penambahbaikan: 10 Julai 2025

Diterima: 1 November 2025 / Terbit: 31 Disember 2025

Abstrak

Kajian ini bertujuan untuk menilai transformasi perkhidmatan kesihatan di Borneo Utara dari tahun 1946 hingga 1963 iaitu semasa tempoh penstrukturan semula kolonial British selepas kemusnahan semasa di bawah pentadbiran Jepun. Selepas Borneo Utara diisytiharkan sebagai Tanah Jajahan Mahkota British pada tahun 1946, Borneo Utara berhadapan dengan pelbagai cabaran kesihatan termasuk penularan penyakit berjangkit, kekurangan infrastruktur perubatan, dan ketiadaan tenaga kerja tempatan yang mencukupi. Pentadbiran kolonial memperkenalkan beberapa inisiatif seperti tinjauan depopulasi penduduk pendalaman, pembinaan semula infrastruktur kesihatan yang musnah akibat perang, penstrukturan jabatan kesihatan serta penambahan kakitangan kesihatan. Kajian ini menggunakan kaedah kualitatif, dengan merujuk kepada sumber primer seperti dokumen-dokumen kerajaan dan juga sumber-sumber sekunder. Kajian ini mendapati bahawa meskipun terdapat usaha penambahbaikan terhadap perkhidmatan kesihatan yang diberikan namun begitu perkhidmatan kesihatan yang diberikan masih terhad dan tidak seimbang dari segi agihan dan lebih tertumpu di kawasan bandar (Jesselton dan Elopura) - mencerminkan ketidaksamarataan sosio-ekonomi dan kepentingan kolonial.

Kata Kunci : Borneo Utara, Perkhidmatan, Kesihatan, Perubatan, Kolonial British

Abstract

This study aims to evaluate the transformation of health services in North Borneo from 1946 to 1963, during the period of British colonial restructuring following the devastation experienced under Japanese administration. After North Borneo was declared a British Crown Colony in 1946, the region faced numerous health challenges including the spread of infectious diseases, inadequate medical infrastructure, and a lack of sufficient local medical personnel. The colonial administration introduced several initiatives such as surveys on depopulation in the interior, the reconstruction of health infrastructure damaged by war, the restructuring of the health department, and the expansion of healthcare personnel. This study employs a qualitative methodology, drawing upon primary sources such as government documents as well as secondary sources. The findings indicate that despite efforts to improve health services, they remained limited and unequally distributed, with a heavy focus on urban areas—reflecting socio-economic inequalities and colonial interests.

Keywords : *North Borneo, Services, Health, Medicine, British Colonial Sabah*

Pengenalan

Apabila perang berakhir pada 1945, Borneo Utara telah mengalami peralihan pemerintahan daripada Syarikat Borneo Utara British kepada Pejabat Kolonial. Pengistiharan peralihan kuasa ini dibuat pada 15 Julai 1946 dengan meletakkan Borneo Utara sebagai Jajahan Mahkota (Bilcher Bala, 2012). Pengambilan Borneo Utara oleh Kerajaan British diterima baik oleh penduduknya dan suasana di Borneo Utara selepas perang dunia kedua sangat berbeza dengan negara lain di Asia Tenggara (Berita Harian, 1961). Selepas penguasaan semula British ke atas Borneo Utara, kerajaan British memulakan langkah pertama dengan membaiki pulih kerosakan akibat perang.

Bagi menjamin kepentingan mereka, pihak British berusaha untuk meningkatkan ekonomi di Borneo Utara melalui pembinaan semula pelbagai kemudahan. Pembinaan semula ini telah dilakukan dengan tujuan untuk menambah baik kemudahan yang mana sebahagian besarnya telah musnah semasa pentadbiran Jepun. Maka dengan itu, pihak British telah merangka Pelan Pembangunan Borneo

Utara 1948-1955 untuk mengembalikan keadaan ekonomi Borneo Utara. Beberapa pembaharuan telah dilakukan seperti mewujudkan jabatan baharu bagi bidang khusus dan memisahkan jabatan yang ditadbir bersama.

Semasa dalam rancangan pembangunan Borneo Utara, pihak kerajaan British berhasrat untuk menjadikan Borneo Utara sebagai bandar contoh bagi bandar tropikal. Pembangunan ini juga dijalankan bagi mengejar pembangunan ekonomi melalui cara membangunkan perkhidmatan kesihatan, pertanian dan pendidikan serta mengambil tanggungjawab untuk menjaga tanah jajahan mereka (The Straits Times, 1946).

Metodologi

Kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif yang menumpukan kepada analisis kandungan secara mendalam terhadap dokumen dan sumber sejarah berkaitan perkembangan perkhidmatan kesihatan di Borneo Utara dari tahun 1946 hingga 1963. Pendekatan ini dipilih kerana ia membolehkan peneliti menelusuri naratif, dasar, dan wacana kolonial yang membentuk struktur serta pelaksanaan perkhidmatan kesihatan dalam konteks penjajahan British. Sumber primer memainkan peranan utama dalam kajian ini, merangkumi dokumen-dokumen rasmi kerajaan kolonial seperti laporan tahunan Jabatan Kesihatan British Borneo, minit mesyuarat pentadbiran, pekeliling kerajaan, serta korespondensi antara pegawai-pegawai penjajah. Sumber-sumber ini diperolehi daripada arkib-arkib utama seperti Arkib Negara Malaysia Cawangan Sabah dan The National Archives (TNA) di United Kingdom, yang menyimpan rekod-rekod berkaitan pentadbiran Borneo Utara semasa era kolonial.

Di samping itu, kajian ini turut merujuk kepada sumber sekunder seperti buku sejarah, artikel jurnal akademik, tesis sarjana dan disertasi yang membincangkan aspek kesihatan kolonial, dasar penjajahan British, serta konteks sosio-politik Borneo Utara pada pertengahan abad ke-20. Analisis terhadap sumber-sumber sekunder ini membolehkan peneliti memahami latar belakang teori serta perspektif historiografi yang relevan, termasuk wacana pascakolonial, biopolitik, dan imperial medicine. Semua data dianalisis secara tematik, dengan memberi penekanan kepada isu-isu utama seperti strategi pengawalan penyakit berjangkit, pembangunan infrastruktur perubatan, peranan pegawai kesihatan kolonial, dan penyertaan masyarakat tempatan dalam sistem

kesihatan yang diperkenalkan. Melalui kaedah ini, kajian dapat menghasilkan pemahaman yang lebih komprehensif dan kritikal terhadap proses pembentukan serta perkembangan perkhidmatan kesihatan dalam konteks kolonial di Borneo Utara.

Dapatan Kajian

Penularan Penyakit Berjangkit

Penularan penyakit berjangkit menjadi ancaman utama terhadap kesihatan penduduk, khususnya dalam kalangan masyarakat luar bandar yang kurang mendapat akses kepada rawatan kesihatan. Antara penyakit yang menyumbang kepada kematian di Borneo Utara adalah influenza radang paru-paru (Pneumonia Influenza), Malaria, Para-Cholera dan Tibi.

a. Influenza Radang Paru-paru

Wabak radang paru-paru yang tersebar dalam kalangan penduduk tempatan majoritinya berpunca daripada kesan jangkitan malaria dan juga akibat faktor kemiskinan (Annual Report of Medical Department, 1947). Pada tahun 1947, wabak radang paru-paru telah tersebar di Tawau dan sebanyak 391 kes telah dirawat dengan kadar kematian sebanyak 1.8 peratus. Wabak radang paru-paru ini juga dilaporkan tersebar di Labuan dan Residen Pedalaman pada bulan Oktober tahun yang sama serta di Sandakan sehingga dilaporkan mencecah 114 kes dengan 34 kematian. Serangan pneumonia influenza di Tawau, Lahad Datu dan Semporna adalah dalam angka yang tinggi di mana terdapat sebanyak 348 kes sepanjang tahun 1947. Secara keseluruhannya, terdapat sebanyak 680 kematian akibat wabak radang paru-paru dan angka ini masih dalam kadar yang sama semasa tahun 1950 dengan kadar 679 kematian.

Jadual 1: Kadar Kematian Akibat Wabak Radang Paru-Paru pada tahun 1947 sehingga 1950

Tahun	1947	1948	1949	1950
Kadar Kematian Akibat Radang Paru-Paru	680	811	642	679

Sumber: Annual Report of Medical Department 1949 (1949)

b. Malaria

Semasa dalam lingkungan masa pada tahun 1946 sehingga 1963, serangan jangkitan malaria berleluasa di pantai timur Borneo Utara dimana ia merupakan masalah utama di daerah Sandakan dengan mencatatkan sebanyak 158 kematian dilaporkan pada tahun 1947 (Annual Report of Medical Department, 1947).

Jadual 2: Kes Malaria yang Telah Dilaporkan pada tahun 1948-1963

Tahun	Jumlah Kes
1948	53,418
1949	46,372
1951	31,195
1952	29,308
1954	34,811
1955	41,425
1958	39,405
1959	36,083
1960	34,538
1961	14,393
1962	14,559
1963	13,252

Sumber: Annual Report of Medical Department (1948-1963)

c. Para-cholera

Pada tahun 1962 pula, Borneo Utara telah diserang dengan para-cholera di mana kes pertama telah dikenal pasti telah merebak di Sandakan. Ia mula merebak apabila seorang lelaki Filipina dikejarkan ke hospital kerana sakit pada 17 Januari 1962. Namun begitu, beliau telah meninggal dunia sejourus sahaja dimasukkan ke Hospital Duchess of Kent. Sejak itu, bermula dari Januari hingga akhir April, kes jangkitan dan kematian akibat penyakit ini telah tersebar di 12 lokasi berbeza di

bahagian utara dan timur Borneo Utara terutamanya di kawasan pantai dan dalam kalangan penduduk daripada kumpulan sosial dan ekonomi rendah. Daerah Semporna dilaporkan mengalami kesan yang paling teruk akibat penyakit ini di mana 40 peratus daripada kampung di dalam daerah tersebut telah dijangkiti wabak ini dalam masa beberapa minggu termasuk 65 peratus daripada kampung di Pulau Bum-bum dan separuh daripada kes kematian seluruh kawasan Borneo Utara adalah daripada daerah Semporna.16 Kemuncak kepada wabak ini direkodkan pada Mac 1962 (The Straits Times, 1962).

Penyebaran penyakit ini diatasi dengan menggunakan inokulasi besar-besaran serta kempen vaksinasi anti-kolera di mana unit bergerak telah dibentuk dan dilakukan di kawasan terdedah. Operasi ini melibatkan pegawai perubatan, pelawat kesihatan, jururawat, pembantu hospital, inspektor kesihatan, juruteknik kawalan tuberkulosis, jururawat kesihatan luar bandar dan atendan. Sebanyak 325,000 proses inokulasi telah dilaksanakan dan 60,000 lagi semasa kempen vaksinasi semula dijalankan pada bulan Julai. Semasa para-cholera menyerang pada bulan Januari, ianya telah dimasukkan ke dalam Ordinan Kesihatan Awam dan Ordinan Kuarantin dalam kategori penyakit berjangkit berbahaya. Kesemua kawasan Borneo Utara diisytiharkan bebas daripada jangkitan para-cholera pada Julai 1962 (The Straits Times, 1962).

d. Tibi

Penyakit tibi kekal menjadi masalah serius di Borneo Utara kerana keadaan sesak (overcrowding) semasa di bawah pentadbiran Jepun (lihat Jadual 3).

Jadual 3: Kadar Kematian akibat Penyakit Tibi daripada 1947 sehingga 1952

Tahun	Kadar Kematian akibat Penyakit Tibi
1947*	286
1948	445
1949	400
1950	479

*Sejarah Perkhidmatan Kesihatan di Borneo Utara
Dari Tahun 1946 Sehingga Tahun 1963*

1951	548
1952	393

* Data tidak tepat akibat kesan peperangan dengan Jepun

Sumber: Annual Medical Report (1952; 1953)

Pihak kerajaan kolonial telah melakukan saringan kontak tibi dan membina fasiliti rawatan tibi sebagai usaha untuk menangani penyakit ini. Semasa tahun 1956 kadar kes penyakit tibi telah meningkat kepada 2,317 kes berbanding dengan 1,811 kes dilaporkan tahun 1955. Akan tetapi, peningkatan jumlah pesakit tibi ini tidak membimbangkan kerana jumlah tersebut adalah lebih rendah berbanding tahun sebelum-sebelumnya (lihat jadual 4) (Colony of North Borneo Annual Report, 1956).

Jadual 4: Kadar Kematian Dalam Tempoh Lima Tahun Akibat Penyakit Tibi di Hospital

Tahun	1952	1953	1954	1955	1956
Jumlah Kematian	52	36	22	53	46

Sumber: Annual report of Medical Department (1955)

Pihak kerajaan kolonial telah melaksanakan tinjauan kadar keberjangkitan tibi di seluruh Borneo Utara melalui Rancangan Colombo. Kempen tuberkulosis (tibi) telah dimulakan dan beroperasi sepenuhnya pada bulan Ogos 1960 dan sebanyak 2,660 kes tibi yang telah dilaporkan. Kakitangan perubatan telah dihantar ke luar negara untuk latihan bagi mengawal penyakit tibi. Selepas itu, ujian tuberkulin dan rejim ubat baru diperkenalkan untuk rawatan kes terbuka tibi sejajar dengan pembinaan wad baharu untuk pesakit Tibi di kebanyakan hospital kecil.

e. Lain-lain

Semasa tahun 1957, wabak influenza asia telah merebak di Borneo Utara. Sebanyak 25,000 kes influenza telah dilaporkan akan tetapi penyakit ini dianggap tidak serius kerana tiada kematian dilaporkan disebabkan penyakit ini (Colony of North Borneo Annual Report, 1957). Manakala pada tahun 1958, hanya sebanyak 51 kes influenza dilaporkan menyerang pada penghujung Disember (The Straits Times, 1958).

Pada tahun 1959, terdapat penyebaran wabak kepialu (typhoid) yang mendadak di Tenom pada bulan Jun. Wabak ini bermula di sebuah sekolah dalam kalangan kanak-kanak dan sebanyak 117 kes telah dilaporkan. Kanak-kanak ini kemudiannya telah dihantar ke hospital untuk rawatan dan tidak ada kematian dilaporkan disebabkan oleh wabak ini. Hal ini demikian kerana langkah pencegahan dan rawatan perubatan yang pantas menyebabkan wabak ini tidak tersebar ke kawasan lain seterusnya ia dapat ditamatkan (Colony of North Borneo Annual Report, 1959). Tambahan lagi, sebuah buku panduan mengenai penyakit berkaitan usus telah disediakan bagi kegunaan di kawasan luar bandar sebagai maklumat dan panduan mengenai sanitasi asas di kampung (Colony of North Borneo Annual Report, 1959).

Pada penghujung tahun 1958, wabak polio pula telah menyerang kawasan jajahan kolonial British dan perkara ini telah membimbangkan orang ramai. Akan tetapi, jumlah kes yang berlaku di Borneo Utara hanya dalam bilangan yang sedikit dan jumlah yang dilaporkan hanya sebanyak 16 kes sepanjang tahun. Pada tahun 1963, hanya terdapat 19 kes kusta yang telah diperiksa dan 50 peratus daripada pesakit adalah dalam kalangan warga Indonesia.

Perkembangan Perkhidmatan Kesihatan dan Perubatan (1946-1963)

Tempoh ini dicirikan dengan aktiviti penyusunan, pembinaan dan penambahbaikan semula Jabatan Perubatan serta melengkapkan peralatan di kesemua bangunan perubatan di Jesselton, Labuan, Papar, Beaufort, Keningau, Kudat, Sandakan, Tawau, Lahad Datu dan Semporna. Selain menyediakan pengangkutan dan peralatan perubatan, kerajaan kolonial juga menyediakan sebahagian besar kakitangan di Borneo Utara (The Straits Times, 1950).

a. Tinjauan Mengenai Depopulasi Penduduk Pedalaman

Penurunan populasi di kalangan orang Murut menimbulkan kebimbangan kepada pihak kerajaan kolonial British. Maka dengan itu, pihak kerajaan telah mempertimbangkan penyiasatan yang akan dijalankan bersama-sama dengan Jabatan Perubatan Sosial dan Kesihatan Awam, Universiti Malaya dengan tujuan untuk menyiasat punca perkara ini berlaku dan mencadangkan penyelesaian. Tinjauan

yang dijalankan semasa dibawah pentadbiran J. D. Jardine dan Dr. Shircore telah diteruskan oleh seorang pegawai perubatan Borneo Utara M. C. Clarke pada tahun 1951 untuk mengkaji mengenai masalah depopulasi dalam kalangan masyarakat Murut. Beliau telah menyimpulkan bahawa masalah depopulasi ini adalah disebabkan oleh masalah kekurangan zat makanan bukan kerana malaria atau penyakit kelamin.

Kemudian, kajian oleh Clarke diteruskan pada tahun 1953 dan 1954 oleh Dr. Ivan Polunin. Dr. Polunin mendapati bahawa kehadiran anaerobic cocci di saluran faraj wanita Murut merupakan punca utama kepada kemandulan yang membawa kepada depopulasi penduduk. Namun begitu kajian Register pada tahun 1956 pula berpendapat bahawa faktor ekologi dan budaya merupakan punca depopulasi penduduk.

b. Hospital

Menjelang tahun 1947, terdapat 11 buah hospital kerajaan di Borneo Utara, satu hospital mental di Sandakan dan satu hospital kusta di Pulau Berhala. Pembinaan semula dan pembaikan bangunan hospital yang musnah atau rosak semasa perang diteruskan sepanjang tahun. Bagi Hospital Jesselton, wad kelas satu dan kedua telah disiapkan menggunakan bahan bersifat sementara, begitu juga dengan makmal, bilik stor, bilik mayat, perpustakaan, bilik tambahan untuk dresser dan bilik kuarantin.

Bagi Hospital Labuan pula, pembinaan wad dengan kapasiti 35 buah katil untuk pesakit kelas tiga dan kelas dua, makmal klinikal dan makmal anti-malaria disiapkan. Bangunan lain yang telah musnah di Labuan dan Residen Pedalaman termasuk bangunan hospital di Keningau, Tambunan dan Pensiangan telah dibina semula. Manakala di pantai timur pula, bangunan baharu termasuk dewan bedah dan makmal di Hospital Tawau dan dua wad hospital di Lahad Datu telah dibaiki. Jumlah keseluruhan katil yang disediakan di hospital adalah sebanyak 825 buah di keseluruhan Borneo Utara, tetapi tidak termasuk hospital mental dan hospital kusta.

Jadual 5: Infrastruktur dan Bangunan Hospital dari tahun 1913 sehingga 1964

Tahun	Hospital	Dispensari Pedalaman
1947-50	11 Hospital Awam Daerah	N.A
	1 Hospital Sakit Jiwa	N.A
	1 Hospital Kusta	N.A
1952	2 Hospital Kerajaan	32 bangunan dispensari
	7 Hospital Kecil	
	12 Hospital Awam Daerah	
	1 Hospital Kusta	4 dispensari bergerak
	1 Hospital Mental	

Sumber: Annual Report of Medical Department dan Sabah - North Borneo Colonial Report (1947-1952)

Menjelang tahun 1949, Jabatan Perubatan telah menambah bilangan hospital di Papar, Lahad Datu dan Semporna serta menubuhkan sebuah bahagian kesihatan di ibu pejabatnya. Pada tahun 1950, sebuah hospital baharu yang dibina di Kota Belud dengan kapasiti sebanyak 40 katil. Sebuah wad kelas pertama baru juga telah ditambah pada awal tahun 1950 di hospital Jesselton untuk menampung enam kes perubatan dan pembedahan serta tiga kes bersalin. Pada tahun ini juga, Hospital Beaufort telah diubah suai sepenuhnya. Pihak British juga telah bertindak mendirikan dua bangunan di Jesselton dan Sandakan untuk menempatkan unit X-ray baharu (Colony of North Borneo Annual Report, 1950). Pada tahun 1951, taburan dan takat perkhidmatan hospital di seluruh Borneo Utara telah dikaji semula berdasarkan keadaan semasa.

Penyakit yang tersebar meluas disebabkan kesan pendudukan Jepun telah menyebabkan wujudnya keperluan penyediaan hospital sementara dengan bilangan katil yang banyak. Pada tahun 1951, terdapat 11 hospital kerajaan telah menyediakan 835 katil untuk penduduk Borneo Utara. Namun begitu, hampir separuh daripada jumlah katil ini tidak berpenghuni kecuali di hospital bandar besar. Hal ini kerana banyak bangunan kesihatan ini memerlukan pembaikan malahan Borneo Utara juga mengalami masalah kekurangan dresser

*Sejarah Perkhidmatan Kesihatan di Borneo Utara
Dari Tahun 1946 Sehingga Tahun 1963*

dan jururawat yang sedia ada menyebabkan kakitangan hospital tidak mencukupi. Melihat hal ini, kerajaan kolonial telah memutuskan untuk mengurangkan separuh jumlah katil untuk penyakit umum setelah berunding dengan Ketua Pegawai Perubatan Setiausaha Britain yang melawat Borneo Utara pada tahun 1951 (Colony of North Borneo Annual Report, 1951). Pada tahun 1952, terdapat 485 katil disediakan di hospital kerajaan (Colony of North Borneo Annual Report, 1952).

Pada tahun 1952, Duchess of Kent telah terbang ke Borneo dari Jesselton ke Sandakan untuk merasmikan pembukaan Hospital Duchess of Kent. Duchess telah diiringi oleh Gabenor Borneo Utara ketika itu iaitu Sir Ralph Hone bersama isterinya Lady Hone. Ketua Pejabat Perubatan Sandakan, Dr. W. J. L. Neal telah menyatakan hospital "ini the first medical building made from the permanent materials to be built in Sandakan since the war" (The Straits Times, 1952).

Foto 1 : Bangunan Hospital Duchess of Kent yang telah disiapkan

Sumber: Simpanan Persendirian Yee Ah Loong, Colonial Report North Borneo 1953 (Colony of North Borneo Annual Report, 1953)

Pada tahun 1953, Hospital kecil baharu dengan kapasiti sebanyak 32 buah katil telah siap di Kudat dan sebuah dispensari baharu dengan kapasiti sebanyak 10 buah katil telah siap di Papar. Pada tahun 1954, sebuah dewan bedah dan jabatan pesakit luar yang baru telah didirikan di Labuan. Manakala di Beaufort pula, sebuah jabatan pesakit luar yang baharu, kuarters dresser dan kuarters atendan serta sebuah

bilik X-ray dan loji X-ray di Kudat telah dibina. Di samping itu, pihak British juga telah membekalkan Hospital Tawau sebuah bilik X-ray dan loji yang lengkap dengan lampu elektrik dan bekalan air paip yang mencukupi (Colony of North Borneo Annual Report, 1954). Pada tahun 1955, sebuah asrama jururawat baharu telah dibina menggunakan bahan bina yang baik dan telah siap pada bulan Mac.

Kemudian pada tahun 1956, sebuah wad khas untuk merawat tibi telah dibina di Tawau, Keningau dan Jesselton untuk menyediakan rawatan tambahan sanatorium dengan elemen pemulihan dan membantu mengurangkan tekanan yang dihadapi di hospital. Kerajaan juga merancang untuk menambahkan wad khas tersebut di Sandakan, Kudat dan Beaufort pada tahun yang sama. Wad khas ini direka untuk menyediakan kawasan lapang dengan pengudaraan yang baik (Colony of North Borneo Annual Report, 1956). Di samping itu, satu pertiga daripada jumlah bajet yang diperuntukkan kepada Jabatan Perubatan pada tahun 1956 untuk kegunaan farmasi telah dibelanjakan untuk pembelian ubat dan filem X-ray yang digunakan dalam rawatan dan kawalan tuberkulosis (Colony of North Borneo Annual Report, 1956).

Pada tahun 1957, bangunan Hospital Queen Elizabeth telah siap dibina dengan membekalkan kapasiti sebanyak 208 katil. Hospital ini terdiri daripada bangunan dua tingkat dengan reka bentuk moden dan dirasmikan oleh Countess of Perth.

Hospital ini menyediakan sebanyak 140 buah katil, kemudahan rawatan untuk semua penyakit, bilik bedah, wad ibu bersalin, wad khas untuk kanak-kanak serta bangunan untuk pesakit Eropah. Manakala hospital kecil yang dibina di Keningau pada tahun 1957 menyediakan 84 buah katil. Kuarters tambahan untuk kakitangan hospital telah siap dibina bersama Hospital Queen Elizabeth. Pada tahun yang sama, Colony of North Borneo Annual Report, 19Jesselton kemudian diikuti dengan Hospital Duchess of Kent di Sandakan (Colony of North Borneo Annual Report, 1956). Pada tahun 1960, hanya sebuah wad khas untuk pesakit tuberculosis telah dibina di hospital Kudat dan Labuan (Colony of North Borneo Annual Report, 1960).

Pada tahun 1961, sebuah hospital baharu telah dibina di Lahad Datu. Pada peringkat pertama pembinaan hospital ini, sebanyak 30 buah katil telah disediakan dan hospital ini dijangka akan siap pada awal tahun 1962. Akan tetapi disebabkan oleh penutupan estet Segama dan hospitalnya, tempoh masa bagi pembinaan peringkat kedua Hospital

*Sejarah Perkhidmatan Kesihatan di Borneo Utara
Dari Tahun 1946 Sehingga Tahun 1963*

Lahad Datu telah dilanjutkan. Semasa Rancangan Pembangunan Colombo, pembinaan hospital di Kudat, Jesselton, Keningau, Tenom dan Sandakan telah mendapat pembiayaan sebanyak \$5,287,690 sebagai salah satu pembangunan sosial yang dipersetujui (The Straits Times, 1961).

c. Dispensari

Menjelang tahun 1950, terdapat 32 dispensari kerajaan dan rumah sakit di seluruh Borneo Utara yang menyediakan penginapan sementara kepada pesakit dalam (in patients) di samping memberikan perkhidmatan kesihatan dan perubatan (Colony of North Borneo Annual Report, 1950).

Jadual 6: Senarai dispensari dari Tahun 1947 sehingga 1962 di Borneo Utara

Tahun	Tempat
1947 - 1950	Menggatal, Tengilan, Weston, Kuala Penyu, Sepulot & Lahad Datu
1952 -1955	Tandek, Bandau, Penjara Jesselton, Beluran, Trusan, Tongud, Lamag & Tulid
1961 - 1962	Panagah & Kiulu

*Sub-dispensari atau dispensari yang tidak menepati piawaian yang ditetapkan

Sumber: Annual Reports of Medical Department dan Commemorative History of Sabah (1881 – 1981)

Sebuah dispensari sungai telah dibina dengan menggunakan dana daripada Rancangan Pembangunan dan Kebajikan kolonial. Dispensari sungai ini telah beroperasi di Sungai Kinabatangan di bahagian pantai timur Borneo Utara. Sebuah dispensari bergerak telah direka semula untuk menyediakan perkhidmatan kepada beberapa kampung di sekitar laluan utama daripada Jesselton. 38 Pelancaran dispensari sungai yang beroperasi di Kinabatangan dan dispensari bergerak yang beroperasi di Jesselton ini terus memberikan perkhidmatan yang baik kepada orang ramai menjelang tahun 1953 (Colony of North Borneo Annual Report, 1953).

Pada tahun 1959, sebuah dispensari bergerak (motor dispensary) telah beroperasi di sepanjang jalan antara Jesselton dan Beaufort berdasarkan jadual mingguan yang telah disediakan dan akan berhenti pada waktu malam di Kinarut, Papar, Membakut dan Bongawan. Dispensari ini telah merawat sebanyak 17,077 orang pesakit pada tahun 1959 (Colony of North Borneo Annual Report, 1959). Jumlah dispensari bergerak telah meningkat pada tahun 1961 disebabkan oleh sistem jalan raya yang telah dibina serta ketersediaan kenderaan di Kudat dan Tawau (Colony of North Borneo Annual Report, 1961).

d. Pusat Kesihatan

Pada tahun 1950, skim pembinaan empat pusat kesihatan baharu telah diluluskan. Skim ini telah dibiayai oleh Tabung Kebajikan dan Pembangunan Kolonial (Colonial Development and Welfare Fund). Terdapat 19 pusat kesihatan sementara telah dibuka bagi menggantikan pusat kesihatan yang bakal didirikan itu (Colony of North Borneo Annual Report, 1950). Terdapat pusat kesihatan di Jesselton, Sandakan dan Keningau dan sub-pusat di lapan bandar kecil. Pembinaan pusat kesihatan baharu pada tahun 1950 di Borneo Utara adalah satu langkah penting dalam memperkukuh sistem penjagaan kesihatan dan memastikan akses kepada perkhidmatan kesihatan yang lebih baik.

Pusat-pusat kesihatan ini menyediakan akses kepada perkhidmatan kesihatan asas, seperti rawatan penyakit, perkhidmatan imunisasi, dan penjagaan ibu dan anak. Dengan kewujudan pusat kesihatan di Jesselton, Sandakan, Keningau, dan sub-pusat di bandar-bandar kecil, penduduk di kawasan-kawasan ini tidak perlu lagi menempuh jarak yang jauh untuk mendapatkan rawatan. Selain itu, pusat-pusat kesihatan ini juga bukan sahaja menawarkan rawatan tetapi berperanan dalam mendidik masyarakat tentang pentingnya amalan gaya hidup sihat, kebersihan, dan penjagaan kesihatan diri. Ini dapat meningkatkan kesedaran masyarakat tentang cara-cara mencegah penyakit dan mengekalkan kesihatan yang baik (Colony of North Borneo Annual Report, 1961).

e. Peralatan Perubatan

Selepas pentadbiran Jepun, kesemua hospital-hospital besar di Borneo Utara pada tahun 1947 dilengkapi dengan peralatan daripada stor askar

Australia. Peralatan perubatan lain seperti set unit mesin x-ray "Watson Double Twin", elektrokardiogram, lampu inframerah, mesin diathermy, kenderaan dan peralatan pergigian telah ditempah. Pada tahun 1950-an, pihak kolonial British telah membekalkan peralatan perubatan yang mencukupi untuk keperluan perubatan dan kesihatan di Borneo Utara (Colony of North Borneo Annual Report, 1950).

Penyediaan mesin x-ray adalah penting untuk kegunaan tibi. Apabila mesin x-ray disediakan untuk semua hospital, keperluan untuk memantau pendedahan sinaran radiasi telah dilaksanakan kemudian pada tahun 1961 sistem pemantauan am telah dimulakan dengan pemantauan dari makmal di New Zealand. Semasa tahap ini, ambulan juga telah disediakan untuk kegunaan perkhidmatan perubatan (Colony of North Borneo Annual Report, 1950). Di samping itu, penyediaan peralatan seperti relau, logi gas dan udara mampat untuk kegunaan perkhidmatan pergigian juga telah disediakan dengan lengkap

f. Pusat dan Klinik Kesihatan Ibu dan Anak

Pada tahun 1948 pula, terdapat empat klinik kebajikan ibu dan anak telah beroperasi dan jumlah ini telah meningkat kepada 9 buah pusat pada tahun 1949 (Colony of North Borneo Annual Report, 1948; 1949). Klinik ibu dan anak telah merawat lebih 20,000 wanita dan kanak-kanak pada tahun 1950. Pada tahun 1957, terdapat dua klinik kesihatan di Jesselton dan Sandakan (Colony of North Borneo Annual Report, 1957). Klinik kesihatan ini menumpukan kepada perkhidmatan untuk ibu dan anak iaitu sebelum bersalin dan selepas bersalin serta kebajikan bayi dengan pendidikan kesihatan untuk ibu. Pada tahun 1962, Pusat Kesihatan Ibu dan Anak telah siap dibina di Labuan menjadikan ianya Pusat Kesihatan Ibu dan Anak keempat di Borneo Utara. Di samping itu, bilangan tempat pembinaan klinik ibu dan anak telah bertambah daripada 58 buah kepada 68 buah. Kebanyakan bangunan ini dibina di kawasan residensi Pantai Timur. Akibatnya, bilangan kemasukan ibu mengandung meningkat di mana terdapat sebanyak 137,715 kes telah dirawat pada tahun 1962 berbanding 137,125 kes pada tahun 1961. Dana daripada Pertubuhan Bangsa-bangsa Bersatu menyokong perkhidmatan ini dengan membekalkan tiga kali ganda "antigen", peralatan untuk klinik, bidan dan susu untuk bayi (Colony of North Borneo Annual Report, 1962).

g. Hospital Kusta

Foto 2: Sandakan, Leper Station, Pulau Berhala

Sumber: Allied Geographical Section: WWII Terrain Studies, Five Photographs, Photograph no. 27, 1944

Selepas Borneo Utara diberikan kepada pihak kolonial British, rawatan kusta diteruskan semula bagi para pesakit kusta di Pulau Berhala (Monash Collections Online, 1944). Penempatan kusta diwujudkan bagi memberikan pesakit kusta rawatan perubatan moden. Pada tahun 1948, jumlah pesakit kusta adalah sebanyak 49 orang dan menjelang hujung tahun 1948, pihak kolonial telah mengklasifikasikan pesakit kusta mengikut kategori dan memperkenalkan rawatan menggunakan ubat baru iaitu Sulphetrone (Colony of North Borneo Annual Report, 1948). Pesakit di hospital kusta telah menurun kepada 49 orang pada tahun 1950 berbanding 51 orang pada 1949. 51 Penggunaan sulphetrone dalam rawatan bagi kes lepromatous membawa kepada peningkatan dalam bilangan pesakit yang sembuh. Para pesakit telah sembuh dalam tempoh masa tiga hingga empat tahun selepas pengenalan ubat ini. Di samping itu, banyak penambahbaikan telah dibuat dalam diet pesakit sebagai contoh para pesakit diwajibkan mengambil 500ml susu setiap hari (Colony of North Borneo Annual Report, 1950).

Jadual 7: Jumlah Pesakit Kusta di Hospital Kusta daripada tahun 1947 sehingga 1956

Tahun	Jumlah Pesakit
1947	44
1948	49
1949	51
1950	49
1951	56
1956	45

Sumber: Colony of North Borneo Annual Report 1947 - 1956

Pada tahun 1951, jumlah pesakit kusta meningkat kepada 56 orang. Rekod rawatan pesakit kusta disimpan bersama gambar yang diambil semasa rawatan. Beberapa pesakit giat membina bot dan mereka juga menanam sayur sebagai hobi disebabkan kawasan penempatan mereka di hospital kusta ini luas (Colony of North Borneo Annual Report, 1951). Pada tahun 1956, purata pesakit kusta yang tinggal di Hospital Kusta adalah sebanyak 45 orang. Selepas pengenalan kaedah rawatan moden, para pesakit menyibukkan diri mereka dengan melakukan aktiviti memancing, membina bot dan bercucuk tanam. Jumlah pesakit kusta yang telah sembuh adalah lebih banyak daripada yang dihantar masuk, maka penyakit kusta bukan lagi masalah serius di Borneo Utara (Colony of North Borneo Annual Report, 1956). Hospital Kusta ini telah ditutup secara rasmi pada November 1958 kerana bilangan pesakit yang dimasukkan adalah dalam bilangan yang kecil. Perkara ini menyebabkan sukar untuk pihak kolonial menyediakan perkhidmatan dan kemudahan yang mencukupi bagi bilangan pesakit yang terhad. Kemudian, para pesakit kusta dipindahkan sementara di Hospital Memorial Rajah Sir Charles Brooke di Kuching, Sarawak untuk mendapatkan rawatan. Seramai 28 orang pesakit telah dipindahkan daripada Borneo Utara dibawah arahan ini (Colony of North Borneo Annual Report, 1958). Pada tahun 1961, seramai 65 orang pesakit kusta berada di Hospital Memorial Rajah Sir Charles Brooke. Seramai lima orang pesakit kusta yang telah sembuh dan mereka telah diserap semula untuk bekerja semula di tempat kerja mereka dahulu (Colony of North Borneo Annual Report, 1961).

h. Hospital Mental

Sebuah hospital mental telah dibina semasa pentadbiran SBUB di Sandakan akan tetapi ia telah musnah semasa pendudukan Jepun. Selepas bangunan bagi hospital mental ini dibaiki semula pihak kolonial British, ianya telah dibuka semula pada tahun 1947 dan telah diduduki 30 orang pesakit (Colony of North Borneo Annual Report, 1947). Pada tahun 1948, hospital mental ini mampu menampung seramai 110 pesakit dan bilangan pesakit telah meningkat daripada 30 orang kepada 67 orang (Colony of North Borneo Annual Report, 1948). Pada tahun 1949 dan 1950, jumlah pesakit mental masih sama dengan 1948. Keadaan bangunan hospital ini kurang memuaskan dan tiada rawatan pakar disediakan. Sebuah tapak di Brunei telah ditinjau bagi mendirikan hospital mental baharu bagi kegunaan Brunei, Sarawak dan Borneo Utara (Colony of North Borneo Annual Report, 1950). Kemajuan telah dibuat dalam penempatan dan mendapatkan anggaran untuk pembinaan Hospital Mental di Brunei untuk kegunaan Borneo Utara, Sarawak dan Brunei. Pihak kerajaan kolonial memilih untuk tidak membina semula bangunan Hospital Mental di Sandakan kerana mereka menganggap ianya tidak ekonomik dan sukar untuk memberikan rawatan terapi kepada pesakit selain daripada memberikan mereka ubat pelali.

Jadual 8: Jumlah Pesakit Mental di Hospital Mental daripada tahun 1947 sehingga 1963

Tahun	Jumlah Pesakit
1947	30
1948-1951	67
1952	85
1955	125
1956	144
1957	146
1958	131
1959	142
1960	127
1961	152

*Sejarah Perkhidmatan Kesihatan di Borneo Utara
Dari Tahun 1946 Sehingga Tahun 1963*

1962	171
------	-----

Sumber: Colony of North Borneo Annual Report 1947 – 1963

Pada tahun 1952, jumlah pesakit di Hospital Mental di Sandakan mencatatkan peningkatan sebanyak 18 orang berbanding dengan 1951 dan merupakan jumlah yang tertinggi sejak perang tamat. Keadaan di Hospital Mental semakin baik apabila pihak kerajaan menghantar seorang jururawat lelaki yang terlatih akan penjagaan penyakit mental. Akan tetapi meskipun tahap rawatan ditingkatkan namun tidak ada penambahbaikan kekal dilakukan sehingga hospital mental baharu selesai dibina. Bilangan pesakit mental di Borneo Utara adalah kira-kira satu bagi setiap 1,000 penduduk maka sebanyak 350 katil diperlukan untuk menampung pesakit (Colony of North Borneo Annual Report, 1956). Pada tahun 1957, rawatan masih lagi aktif diberikan di Hospital Mental kerana pembinaan Hospital Mental baharu tertangguh atas pelbagai sebab. Pengenalan kaedah rawatan moden telah menyebabkan ramai pesakit dibenarkan keluar daripada hospital akan tetapi jumlah kemasukan pesakit adalah masih tinggi (Colony of North Borneo Annual Report, 1956).

Pada tahun 1959, seramai 142 orang pesakit yang telah dirawat berbanding kepada 131 orang pada tahun 1958. 95 orang pesakit telah dimasukkan dan 65 orang telah dibenarkan untuk keluar daripada hospital selepas sembuh untuk kembali ke masyarakat ataupun dijaga oleh keluarga mereka (Colony of North Borneo Annual Report, 1959). Pada tahun 1960, seramai 127 orang pesakit yang berada di dalam hospital ini. Seramai 92 orang telah dimasukkan dan 98 orang dibenarkan keluar. Manakala pada tahun 1960, seramai 152 pesakit berada di hospital ini dan seramai 90 orang pesakit telah dibenarkan keluar selepas sembuh untuk dijaga oleh keluarga. Hospital ini masih menggunakan terapi cara kerja sebagai rawatan utama mereka (Colony of North Borneo Annual Report, 1961). Pada tahun 1962, seramai 171 orang telah dimasukkan ke dalam hospital mental berbanding 151 orang pada tahun 1961. Seramai 166 orang pesakit telah dimasukkan untuk mendapatkan rawatan dan seramai 140 orang telah dibenarkan keluar (Colony of North Borneo Annual Report, 1962).

i. Jabatan Perubatan

Jabatan Perubatan telah disusun semula dan diketuai oleh Pengarah Jabatan Perubatan yang mana telah sampai ke Borneo Utara pada September 1948 (Colony of North Borneo Annual Report, 1948). Sebuah pelan pembangunan lima tahun telah dicadangkan bagi pembangunan perkhidmatan perubatan dan kesihatan dibawah Akta Pembangunan dan Kebajikan. Antara pelan yang terdapat di dalam akta ini adalah menubuhkan Bahagian Kesihatan dalam jabatan, melatih kakitangan kesihatan tempatan, menubuhkan 14 pusat kesihatan dan pelancaran rawatan di kawasan sungai serta membina semula dalam struktur kekal di hospital tertentu di seluruh Borneo Utara (Colony of North Borneo Annual Report, 1948). Koloni Borneo Utara yang pada mulanya dibahagikan kepada enam kawasan perubatan telah dibahagikan kepada tujuh kemudian lapan kawasan perubatan di mana setiap satu kawasan terdiri daripada dua atau tiga daerah. Pusat pentadbiran jabatan perubatan adalah di hospital dengan beberapa dispensari dan klinik kesihatan. Pengarah Jabatan Perubatan ini telah dibantu oleh seorang Timbalan Pengarah iaitu seorang pegawai perubatan daripada ibu pejabat kesihatan di Jesselton serta dibantu oleh 10 sehingga 15 orang pegawai perubatan di seluruh Borneo Utara.

j. Kakitangan Perubatan

Pada tahun 1947, kakitangan yang bekerja di klinik kebajikan ibu dan anak terdiri daripada seorang pelawat kesihatan, seorang kakitangan jururawat, 4 orang bidan, 2 orang pembantu bidan dan 4 orang bidan intern (Colony of North Borneo Annual Report, 1947). Pada tahun 1949, seorang akauntan perubatan telah tiba ke Borneo Utara. Beliau bertanggungjawab untuk mengambil alih bekalan dan akaun stor di bangunan tetap yang berasingan.⁶⁸ Selain itu, juga seorang dresser telah pergi ke kawasan pedalaman dan membawa kemudahan perubatan pada tahun 1949 (Colony of North Borneo Annual Report, 1949).

Kakitangan yang disediakan di pusat kesihatan pada tahun 1950 terdiri daripada pelawat kesihatan Eropah, dua jururawat masyarakat kanan. Mereka bertugas menyelia pengedaran minyak sawit, vitamin dan susu yang diberikan kepada kerajaan kolonial oleh Persatuan Palang Merah (The Straits Times, 1950). Pada tahun 1950 juga, tiga orang

jururawat daripada Pertubuhan Kesihatan Sedunia (WHO) telah dihantar.

Foto 3: Empat jururawat daripada Pertubuhan Kesihatan Dunia (WHO) yang mana tiga daripada mereka ditugaskan di Borneo Utara pada tahun 1950

Sumber: Dipetik dan Disesuaikan daripada W.H.O Nurses, The Straits Times, 5 July 1950

Seorang matron koloni telah dilantik dan tiba pada September 1952 dari Bahamas untuk bertugas di pusat perubatan di Jesselton. Beliau akan dibantu oleh 6 orang jururawat sister. Seorang Ketua Inspektor Kesihatan juga telah ditempatkan di ibu pejabat jabatan perubatan untuk membantu Pengarah Jabatan Perubatan dalam Program Kesihatan Awam. Pada tahun 1954, seramai 10 orang Pegawai Inspektor Kesihatan telah dilatih dan mereka telah menamatkan latihan mereka pada awal tahun 1955. Latihan yang melibatkan teoritikal dan praktikal ini akan dikendalikan oleh pegawai bertauliah yang disediakan melalui bantuan New Zealand di bawah Rancangan Colombo (Colony of North Borneo Annual, 1954). Kemudian pada tahun 1955, 9 orang Pegawai Inspektor Kesihatan telah menamatkan latihan mereka dan lulus ujian pada bulan April dan dalam masa yang sama, terdapat empat orang lagi yang masih meneruskan latihan.⁷² Penempatan para Pegawai Inspektor Kesihatan ke pelbagai daerah dan pusat penduduk telah meningkatkan kefahaman atas penjagaan kesihatan am dan mempelajari langkah berjaga-jaga mengelakkan penyakit untuk masa akan datang. Dua orang Jurutera Kebersihan telah dihantar oleh Pertubuhan Kesihatan Sedunia (WHO) untuk menasihati Jabatan Kerja

Raya dan Jabatan Perubatan mengenai penjagaan kebersihan persekitaran. Selain daripada itu, seorang doktor pakar mata (oftalmologi) telah dilantik untuk melawat tiga wilayah Borneo dan beliau telah melawat Borneo Utara pada bulan September dan Oktober. Semasa beliau melawat Borneo Utara, laporan beliau telah mendapati bahawa masalah mata yang dihadapi oleh orang Cina yang tinggal di bandar kebanyakannya dialami oleh pelajar sekolah. Semasa kedatangan doktor pakar ini, orang Cina yang tinggal di kampung tampil berjumpa beliau untuk melakukan pembedahan mata dan mendapatkan nasihat rawatan awal penyakit mata (Colony of North Borneo Annual Report, 1955).

Pada tahun 1956, terdapat 14 orang Pegawai Inspektor Kesihatan ditempatkan di pelbagai pusat kesihatan di Borneo Utara. Dua daripada pegawai ini telah menjalani kursus latihan di Singapura di bawah naungan Royal Society of Health dari Februari hingga November 1956 (Colony of North Borneo Annual Report, 1956). Doktor pakar mata yang telah datang ke Borneo ini telah melawat Borneo Utara pada bulan April sehingga Jun dan kembali semula pada bulan Oktober sehingga Disember 1956. Beliau telah melaporkan bahawa beliau telah merawat seramai 1,959 pesakit dan telah menjalankan 365 pembedahan. 104 daripada pembedahan mata yang dijalankan adalah untuk pembedahan katarak mata dan 400 pesakit telah diberikan transkripsi cermin mata. Semasa lawatan beliau, beliau telah mendapati bahawa terdapat seramai 62 orang buta tidak dirawat di mana 20 peratus daripada mereka mengalami kebutaan akibat demam campak semasa kanak-kanak. Semasa beliau memeriksa keadaan mata dalam kalangan pelajar sekolah, beliau telah mendapati bahawa 1,400 daripada mereka mengalami kes trakoma (Kamus BM, 2022).

Pada tahun 1957 seorang Pelawat Kesihatan telah disediakan di setiap pusat kesihatan berserta dengan perkhidmatan Jururawat Pergigian New Zealand (Colony of North Borneo Annual Report, 1957). Pada tahun 1958, Sir Alexander MacFarquhar iaitu wakil serantau bagi United Nations Technical Assistants Board for the Far East telah mengunjungi Borneo Utara pada bulan Mei manakala Dr. Bibby iaitu penasihat malaria Pertubuhan Kesihatan Sedunia pada bulan Julai untuk skim latihan Jururawat Pergigian Sekolah. Sir Harry Wunderly juga telah melawat Borneo Utara pada bulan Julai dibawah Pelan Colombo untuk menyiasat masalah tibi di Borneo Utara dan memberikan nasihat tentang cara yang perlu dilakukan untuk mengawal penyakit tibi. Professor Baird daripada Universiti Aberdeen pula telah melawat Borneo

Utara pada bulan Oktober dibawah skim yang sama (Colony of North Borneo Annual Report, 1957).

Menjelang tahun 1960, dua orang pembantu hospital serta tiga buah bot yang dibekalkan dengan enjin dan tukang perahu telah diletakkan di dispensari Beluran. Selain daripada itu, seorang doktor pakar dada, jururadiografi dan dua orang jururawat sister berserta peralatan makmal dan bekalan lain telah disediakan oleh kerajaan Australia melalui Rancangan Colombo. Sir Harry Wuderly sekali lagi melawat Borneo Utara pada Januari 1960 untuk membincangkan masalah tibi semasa dengan Pengarah Jabatan Perubatan. Sir Alexander MacFarquhar dan seorang penasihat nutrisi telah melawat Borneo Utara pada bulan April. Terdapat juga lawatan daripada Unit Penyelidikan Tentera Laut Amerika untuk berkongsikan maklumat mengenai penyakit dan masalah perubatan yang berpotensi untuk merebak menjadi endemik serta menyediakan pengetahuan biologi untuk mengawal penyakit yang dibawa atau disebabkan oleh haiwan dan serangga (Colony of North Borneo Annual Report, 1960).

Pada tahun 1961, terdapat tiga kekosongan jawatan pegawai perubatan. Hal ini disebabkan oleh kesukaran dalam pengambilan pegawai perubatan kerana mereka enggan datang ke Borneo Utara (Colony of North Borneo Annual Report, 1961). Dua pegawai perubatan telah dinaikkan pangkat ke jawatan baharu iaitu Pegawai Perubatan Utama di Jesselton dan Sandakan. Selain itu, dua orang inspektor kesihatan telah dihantar untuk menjalani latihan bagi mendapatkan Sijil Persatuan Kesihatan Diraja di bawah biasiswa daripada kerajaan Singapura dibawah Rancangan Colombo (The Singapore Press, 1962). Seorang doktor pakar mata telah tiba ke Borneo Utara pada awal 1961 untuk memberikan perkhidmatan berkaitan mata di semua klinik dan hospital. Manakala jawatan Pakar Bedah telah diisi pada tahun yang sama. Akan tetapi, pada penghujung tahun 1961, satu kekosongan jawatan sebagai pegawai perubatan masih belum diisi. Manakala bagi pengambilan jururawat sister pula adalah memuaskan dan gelaran Colony Matron telah ditukar kepada Principal Matron pada tahun 1961. Pihak Amerika Syarikat telah menghantar tiga orang jururawat, dua orang juruteknik makmal dan seorang pekerja sosial (Colony of North Borneo Annual Report, 1962).

Peningkatan penempatan jururawat sister dan jururawat kesihatan di Tawau serta seorang sister kesihatan di Sandakan telah merangsang kemajuan dan menyebabkan lebih banyak rawatan

diberikan di kawasan ini. Inspektor Kesihatan yang dilantik pada tahun ini telah ditambah kepada 15 orang daripada 19 orang. Kehadiran mereka di kawasan perkampungan telah memberikan bantuan kepada pihak berkuasa tempatan dan beberapa inspektor kesihatan senior telah berkhidmat sebagai penasihat dalam komuniti (Colony of North Borneo Annual Report, 1962). Namun begitu, para inspektor kesihatan ini tidak dapat memberikan perhatian kepada kampung yang terletak di kawasan pedalaman yang terpencil. Pendidikan kesihatan perlu diberikan kepada penduduk kampung sebelum mereka memahami bagaimana mencegah penyakit dengan penjagaan kebersihan.

Pada penghujung tahun 1962, Borneo Utara memiliki seramai dua orang pegawai pergigian, empat orang jururawat pergigian manakala empat orang jururawat lagi telah dihantar untuk latihan di luar negara.

k. Ordinan Kesihatan dan Perubatan

Pada tahun 1949, beberapa ordinan berkaitan perkhidmatan perubatan dan kesihatan telah dipinda seperti Ordinan Racun dan Dadah Berbahaya, Ordinan Candu, Ordinan Perancangan Bandar dan Desa, Akta Pampasan Pekerja dan pelbagai ordinan berkaitan Lembaga Kebersihan. Pada bulan Mac 1951, Ordinan Pendaftaran Kelahiran dan Kematian yang baru telah digunakan semula (Colony of North Borneo Annual Report, 1951). Sehingga Mac 1951, laporan kelahiran dan kematian telah didaftarkan di bawah Ordinan Kelahiran dan Kematian 1884 yang mana akan memperuntukkan sebanyak 24 orang Pegawai dan Penolong Pendaftar untuk meliputi kawasan seluas 29,184 batu persegi. Namun begitu, faktor kawasan perkampungan yang terpencil, pola penempatan di kampung yang berselerak, sistem komunikasi yang lemah dan majoriti penduduk buta huruf masih tidak dapat diatasi. Data yang dibawa oleh seorang Ketua Anak Negeri atau ketua kampung ketika melawat ibu pejabat daerah dari kampung juga diragukan ketepatannya dan tidak dapat disemak kesahihannya (Colony of North Borneo Annual Report, 1951).

Ordinan Buruh telah digubal semula dan memperuntukkan para majikan untuk menyediakan hospital dan penjagaan perubatan untuk kebajikan para pekerja mereka. Justeru itu, mereka telah menyediakan hospital mini di semua estet yang mana akan dikendalikan oleh seorang residen doktor Eropah yang diupah oleh pengurusan estet. Kebanyakan estet dan perniagaan besar mempunyai hospital mini dan dispensari dan

pada tahun 1952, terdapat sebanyak 33 estet telah mempunyai kemudahan perubatan (Colony of North Borneo Annual Report, 1952).

Pada 31 Mac 1960, Majlis Perundangan Borneo Utara telah meratifikasi Ordinan Kesihatan Awam yang pertama ke dalam satu akta yang mana telah menggabungkan semua perundangan kesihatan terdahulu kecuali yang berkaitan dengan peraturan kuarantin antarabangsa.

I. Persidangan

Persidangan Malaria Borneo Kesepuluh telah diadakan di Jesselton pada Disember 1960 dan telah dihadiri oleh wakil daripada Brunei, Republik Indonesia, Borneo Utara dan Sarawak, Kakitangan Pertubuhan Kesihatan Sedunia (WHO) dari Asia Tenggara dan Pasifik Barat, wakil Amerika Syarikat, wakil UNICEF di Bangkok dan pegawai permerhati daripada Syarikat Petroleum Shell Brunei (Colony of North Borneo Annual Report, 1960). Persidangan ini menyediakan platform untuk berbincang dan merumuskan strategi yang lebih bersepadu dan sistematik bagi kawalan dan pencegahan malaria di Borneo Utara. Wakil daripada WHO dan UNICEF membawa kepakaran dan garis panduan teknikal dalam pelaksanaan program kawalan penyakit, yang membantu mengarahkan usaha tempatan ke arah yang lebih berkesan.

Di samping itu, persidangan ini turut menyumbang kepada peningkatan usaha pengawasan epidemiologi di Borneo Utara dengan mengenal pasti kawasan berisiko tinggi dan meneliti keberkesanan program kawalan yang sedang dilaksanakan (Colony of North Borneo Annual Report, 1960). Penglibatan WHO dan organisasi lain membantu memperkukuh kaedah pengumpulan data dan analisis, yang amat penting untuk pengendalian jangkitan malaria yang lebih berkesan. Persidangan ini membolehkan pegawai kesihatan tempatan di Borneo Utara mendapat pendedahan kepada perkembangan terkini dalam rawatan dan pengurusan malaria, seterusnya memperkasakan mereka dengan kemahiran dan pengetahuan yang lebih baik untuk menangani masalah malaria di peringkat tempatan.

Kesimpulan

Secara keseluruhannya, sejarah perkhidmatan kesihatan di Borneo Utara antara tahun 1946 hingga 1963 memperlihatkan usaha berterusan kerajaan kolonial British dalam membangunkan sistem kesihatan awam yang berfungsi dalam konteks pasca-perang dan penjajahan. Tempoh ini menyaksikan pelbagai inisiatif dijalankan bagi menangani cabaran kesihatan seperti penularan penyakit berjangkit, kekurangan infrastruktur perubatan, serta ketiadaan tenaga kerja profesional tempatan yang mencukupi. Melalui perluasan kemudahan seperti dispensari dan hospital, pelaksanaan kempen kesihatan awam, serta pengambilan dan latihan kakitangan perubatan, perkhidmatan kesihatan secara beransur-ansur diperkukuh, meskipun dengan sumber yang terhad dan keutamaan yang berpaksikan kepada pentadbiran kolonial. Kajian ini membuktikan bahawa pembangunan kesihatan di Borneo Utara tidak hanya merupakan sebahagian daripada strategi penjajahan, tetapi juga berfungsi sebagai asas penting bagi sistem kesihatan moden yang wujud selepas pembentukan Malaysia. Oleh itu, pemahaman terhadap sejarah perkhidmatan kesihatan kolonial ini bukan sahaja memperkaya wacana sejarah sosial, tetapi turut membantu menilai warisan dasar kesihatan yang masih berbekas dalam struktur pentadbiran kesihatan masa kini.

Rujukan

Rekod Arkib

Annual Report of Medical Department 1947. Government Printing Office.
Annual Report of Medical Department 1948. Government Printing Office.
Annual Report of Medical Department 1951. Government Printing Office.
Annual Report of Medical Department 1952. Government Printing Office.
Annual Report of Medical Department 1953. Government Printing Office.
Annual Report of Medical Department 1954. Government Printing Office.
Annual Report of Medical Department 1955. Government Printing Office.
Annual Report of Medical Department 1956. Government Printing Office.
Annual Report of Medical Department 1957. Government Printing Office.
Annual Report of Medical Department 1958. Government Printing Office.
Annual Report of Medical Department 1959. Government Printing Office.
Annual Report of Medical Department 1960. Government Printing Office.
Annual Report of Medical Department 1961. Government Printing Office.
Annual Report of Medical Department 1962. Government Printing Office.
Annual Report of Medical Department 1963. Government Printing Office.

*Sejarah Perkhidmatan Kesihatan di Borneo Utara
Dari Tahun 1946 Sehingga Tahun 1963*

Berita Harian. (8 Januari 1961). Microfilm Reel NL2822 - Pengambilan Borneo Utara Oleh Kerajaan British Tidak Di-Tentang Oleh Ra'ayat. Singapore National Library Board.

Colony of North Borneo Annual Report 1948. Colonial Office.

Colony of North Borneo Annual Report 1949. Colonial Office.

Colony of North Borneo Annual Report 1950. Colonial Office.

Colony of North Borneo Annual Report 1951. Colonial Office.

Colony of North Borneo Annual Report 1952. Colonial Office.

Colony of North Borneo Annual Report 1953. Colonial Office.

Colony of North Borneo Annual Report 1954. Colonial Office.

Colony of North Borneo Annual Report 1955. Colonial Office.

Colony of North Borneo Annual Report 1956. Colonial Office.

Colony of North Borneo Annual Report 1957. Colonial Office.

Colony of North Borneo Annual Report 1958. Colonial Office.

Colony of North Borneo Annual Report 1959. Colonial Office.

Colony of North Borneo Annual Report 1960. Colonial Office.

Colony of North Borneo Annual Report 1961. Colonial Office.

Colony of North Borneo Annual Report 1962. Colonial Office.

The Singapore Press. (11 January 1962). Microfilm Reel NL2523 - Borneo Health Men to Train Here. Singapore National Library Board.

The Straits Times. (12 July 1962). Microfilm Reel NL12135 - Cholera Free. Singapore National Library Board.

The Straits Times. (14 Februari 1936). Microfilm Reel NL01508 - "PT" in Schools. Singapore National Library Board.

The Straits Times. (21 Mac 1962). Microfilm Reel NL12131 - Cholera Zone. Singapore National Library Board.

The Straits Times. (5 July 1950). Microfilm Reel NL2503 - W.H.O Nurses. Singapore National Library Board.

The Straits Times. (7 February 1961). Microfilm Reel NL12118 - TB 'extremely prevalent' in N. Borneo — C-Plan expert. Singapore National Library Board.

The Straits Times. (9 Januari 1958). Microfilm Reel NL03308 - 51 Ill with Flu. Singapore National Library Board.

Kertas Persidangan

Bilcher Bala. (2012). Pembentukan Dan Perkembangan Persempadanan North Borneo/Negeri Sabah Selepas Tahun 1881. (Ed.) *Kumpulan Kertas Kerja: Bengkel Kajian Persempadanan Negeri Sabah*. Kuala Lumpur: Arkib Negara Malaysia.

Bahan Internet

Kamus Bahasa Melayu. t.t. Trakoma. Dipetik dari
<https://kamusbm.com/trakoma/> pada 23 Julai 2022.

Monash Collections Online. (1944). Allied Geographical Section: WWII
Terrain Studies. Five Photographs. Dipetik dari
<https://repository.monash.edu/items/show/28686> pada 20
October 2023.